

Eessõna

„Kui maailm ussikookonina mähkub hämarusse“, nagu laulab Riho Sibul Vladislav Koržetsi sõnadega, on õige aeg ka ise paikseks jääda ja mõni tubane töö ette võtta, nokitseda või lugeda. Käesoleva Studia Vernacula numbri alapealkirjaks on „Luubi all / Zoom in“. Pärandtehnoloogi jaoks on väga oluline asju pikalt, rahulikult ja väga lähedalt vaadata. Et saada aru, kuidas üks või teine ese on tehtud, „mis on selle meistri mõtteis, kes selliseid riistu loob“ (need on Paul-Eerik Rummo sõnad) – et saada aru, kuidas meie varasemad põlvkonnad on saanud hakkama säästliku ja nutika ressursikasutusega, millest meilgi tuleviku tarbeks üht-teist õppida oleks. *Zoom in* viitab siin nii lähivaatlusele kui ka meile kõigile paari viimase aastaga peaaegu teiseks koduks saanud virtuaalsele keskkonnale, kus on tulnud kohtuda nii teoreetiliste kui praktiliste asjade õppimiseks ja õpetamiseks, ajakirja koostamisest rääkimata.¹

Kahtlemata on paljudele tuttav ka Zoomi-väsimuse mõiste, mis pole jätnud puutumata meiegi potentsiaalsete kaasautorite ridu. See, et ühel hetkel lihtsalt ei jaksa enam ennast takka sundida teise tuppä ekraani ette „tööle“ minema ning sinna viimaks välja jõudnuna ka ettenähtud tööaega produktiivselt veetma, on tuttav tunne ilmselt paljudele meie seast. Loodetavasti aga jõuavad kõik planeeritud kaastööd varem või hiljem siiski avaldamiseni – leidub ka siinses numbris üks artikkel, millele kõige varasemad toimetajamärkused on külge kirjutatud juba 2013. aastal. „Läks aega, mis läks, aga aega läks,“ kui tsiteerida Kreisiraadio klassikuid. Lootust ei maksa siiski kaotada. Kuna algselt on SV loodud eesmärgiga pakkuda avaldamisvõimalusi eeskätt meie oma magistrantidele, keda TÜ VKAs on praegu rõõmustavalt palju, siis pole karta, et ajakiri ühel kolel päeval täitsa tühjaks ja ilmutata jääks. Üheskoos tegutsemises on suur vägi – see pädeb isegi artikli kirjutamise puhul. Ehkki Eesti humanitaaride, sh pärandtehnoloogide seas ei ole mitme autoriga artiklite kirjutamine veel kuigi levinud praktika, tahaksin siinkohal innustada kõiki tulevasi kaasautoreid seda võimalust tõsiselt kaaluma. Vastastikku üksteist motiveerides on võimalik valmis saada ka esialgu ületamatult keerulisena tunduvaid ülesandeid.

Meie seekordne juhtartikkel on kirjutatud lausa nelja inimese koostöös, kelleks on Viljandiski hästi tuntud professor **Sirpa Kokko** koos

1 Vt lisatud ekraanipilti Studia Vernacula toimetuskogu koosolekust – need toimuvad tõe au andes küll Teamsis, mitte Zoomis, aga tunne on sama.

Foto 1. Studia Vernacula toimetuskogu koosolek 15. oktoobril 2021 Teamsis. *Eilve Mangluse foto.*

kolleegidega Soomest (**Pirita Seitamaa-Hakkarainen**), Rootsist (**Gunnar Almevik**) ja Norrast (**Harald C. Bentz-Høgseth**). Nad on teinud põhjaliku inventuuri nimetatud maades käsitööteaduse valdkonnas kaitstud doktoritööde seas ning esitavad lisaks üldisele ülevaatele ka sisulise analüüsi, milles nad on rakendatud lähenemisviisid jaotanud viide suurde kategooriasse: rekonstrueerimine (*craft reconstruction*), tõlgendamine (*craft interpretation*), sõnastamine (*craft elicitation*), mõõtmise (*craft amplification*) ja ühiskondlik mõõde (*craft socialization*). Artiklis vaadeldud uurimustes on kõige enam kasutatud käsitöö tõlgendamist, mille puhul ühendatakse käelise töö tegija vilumus uurimistöö tegija analüütilise mõtlemisega, et saada võimalikult täpseid vastuseid miks-küsimustele: miks on asju tehtud just nii, miks on valitud sellised materjalid, miks on ese kulunud või katki läinud just sel viisil, nagu me ta näiteks arheoloogilisest materjalist leiame. Rõõmuga võime järelsõnas tõdeda, et kõik Põhjamaade väitekirjade põhjal kirjeldatud lähenemised leiduvad ka meie magistri- ja lõputöodes. See on oluline teadmine, et osata end paigutada teiste sarnast uurimistööd tegevate akadeemiliste asutuste seas. Ehkki TÜ VKA põhisest doktoriõppes ei ole meil esialgu põhjust unistada, on päris hea alus väliskoostöös sündivate doktoriprogrammidega liitumiseks olemas.

Seda tõendavad ka meie põhiartiklid ning kaastööd „Praktikapeegli“ rubriigile, mille autoriteks on TÜ VKA pärandtehnoloogia magistriõppe vilistlased ja õppejõud, kes võtavad luubi alla sõna otseses mõttes mikroskoopilisi nähtusi: õmblusniidijälgi arheoloogilises materjalis, kootud kinnaste ja pottmütside pahupoolt, seelikukangaste loetud lõngu.

TÜ VKA pärandtehnoloogia eriala magister **Liis Luhamaa**, kellel on varasemast magistrikraad ka keskkonnatehnoloogias, kirjutab Lõuna-Läänemaa lapilistest seelikutest, mille valmistamise viis on unikaalne kogu Euroopas. Lapilised ehk topelt-ikat-mustriga seelikud taandusid käibest Lihula lilltikandiga seelikute ees 20. sajandi algul. Nii tuli nende valmistamise oskus sadakond aastat hiljem taasluua, kasutades ühelt poolt esemete lähivaatlust, millele andsid tuge autori suur kogemus lõngade värvimisel ja kangaste kudumisel, teisalt aga pöördudes kaudsete allikate poole, nagu seda on näiteks Eesti Keele Instituudi murdesalvestused. Tähelepanelikul kuulajal on võimalik ammutada neist detailset tehnoloogilist infot, mida näiteks üldistes etnograafilistes kirjeldustes napib.

Samuti uurib ilusate esemete pahupoolt ja tehnoloogilisi üksikasju **Maret Lehis** artiklis Eesti pott- ja kabimütside päritolust. Ehkki varem on oletatud, et need on Eestis kasutusele tulnud Soome ja Rootsi eeskujul, on sealsete mütside valmistamisviisid üsnagi erinevad. Pigem võib leida tehnoloogilisi sarnasusi vene kokošnikutega, mis omakorda on saanud inspiratsiooni Prantsusmaalt. Esemete päritolu ja kultuuriliste mõjude kohta ei saa järeldusi teha pelgalt nende väljanägemise või kaunistusviiside põhjal, vaid tähtis on ka küsida, kuidas ese on tehtud ja kes seda võis valmistada – kas igaüks ise kodus või on tegemist pigem meistrilt tellitud tööga. Uurimist jätkub selle teema puhul edaspidisekski.

Kolmandas põhiartiklis annab TÜ VKA magister **Jaana Ratas** ülevaate pistetest ja õmblustest, mida tal on õnnestunud tuvastada Eesti linnade kesk-aegsete tekstiilileidude materjalist. Selgub, et kasutusel oli pisteid, õmblusi ja õmbluste tugevdamise viise, mis tänapäevaks on juba ammu käibelt kadunud ning millele on seetõttu raske nimegi anda. Samal ajal on enamik kirjeldatud võtetest väga praktilised ja vääriskid laiemat kasutamist (nagu käsitsi õmblemine üleüldse) ka tänapäeval. Artikli aluseks oleva magistritöö materjalidest pärineb ka meie käesoleva väljaande kaanepilt. Nutikate uurimismeetodite abil on võimalik suur hulk infot välja lugeda ka juba korduvalt ära visatud ja suuremalt jaolt hävinenud esemetest. Eduka uurimistöö eelduseks on aga siingi uurija enese varasem praktiline kogemus, et üldse osata huvitavaid tehnoloogilisi nüansse ära tunda.

„Praktikapeegli“ avab kindakudumismeistri, TÜ VKA kauaaegse õppejõu ja õppekavade arendaja **Kristi Jõeste** ülevaade ühe paari Muhu sõrmkinnaste taasloomise protsessist. Algmaterjal on keerukas ja nõudlik ning kuna eksperiment toimus ajal, mil ligipääs muuseumidele oli piiratud, ei saanud kudumisel tehtud valikuid kontrollida originaalesemelt, vaid tuli leppida fotodega, mis paraku on kahemõttmelised ega anna infot töö

pahupoole kohta, kus aga peituvad mitme lõngaga kootud esemete olulised tehnoloogilised sõlmpunktid. Rekonstruktsiooni kudumise kirjeldusele liitub autoetnograafiline analüüs kudumisprotsessis tehtud valikute ja lõpptulemuse kohta.

Teine artikkel selles rubriigis pärineb taas värskelt TÜ VKA magistrilt **Tuuli Jõesaarelt**, kes kirjutab lähemalt arheoloogiliste nahaleidude uurimisest, dokumenteerimisest ja eksponeerimiseks ette valmistamiseks. Tuleb tõdeda, et nagu õmbluste ja pistete puhul, on ka nahkjalatsite katkete uurimisel ja dokumenteerimisel vaja eestikeelset oskussõnavara veel tublisti järele aidata. Loodetavasti annab ka Studia Vernacula oma artiklite ning toimetamistööga sellesse oma pisikese panuse.

Naha-teemad jätkuvad „Ringvaate“ rubriigis, kus **Kristina Rajando** ja **Made Uus** annavad ülevaate 2020. aastal TÜ VKA pärandtehnoloogide korraldatud konverentsist „Oma nahk“, mille käigus jagati vastastikku nii muret kui ka infot kodumaise nahatöötlemise hetkeseisu ja tulevikuväljavaadete osas. Nii kodu- kui metsloomanahkade väärimiseks on võimalused olemas, kuid neid tuleks kasutada senisest palju rohkem, et edendada kohaliku ressursi võimalikult ökonoomset kasutamist.

25. septembril Heimtali laadal toimunud puutöömeeste ümarlauavestluse vormistas Studia Vernacula ringvaateks meie toimetuse raudvara **Madis Rennu**. Vaagides puutöö ja laiemalt käeliste oskuste olukorda tänapäeva maailmas, jäi kõlama nii pessimistlike noote kui ka lootust, et kaugel ei ole aeg, kus vajadus käeliste oskuste järele endast taas märku annab ning pärandtehnoloogilised vilumused ka ilma eurotoetuste abita oskajatele inimestele leiva lauale toovad.

On väga rõõmustav, et käesolevas numbris teeb oma debüüdi käsitöökeskse teksti autorina meie pikaajaline keeleteoimetaja, doktorikraadiga regilaulu-uuriija **Kanni Labi**, kirjutades Vanda Juhansood kui kunstnikku ja käsitöötegitjat tutvustavast näitusest Tartus ja Tallinnas. Õigupoolest ongi väga huvitav küsimus, kuidas mitmekülgse inimese tegevust tagantjärele määratletakse, mida temast mäletatakse ja milliseid tema loodud artefakte peetakse säilitamis- ja näitamisväärseks, milliseid aga mitte. Näituse kuraatori Rebeka Põldsami sõnutsi soovis Vanda Juhansoo ise olla mitte Autor, vaid „keskkondlik muutus“. Sellest soovist tasuks meilgi eeskuju võtta.

Numbri lõpetab TÜ VKA pärandtehnoloogia-erialade hing ja tugisammas **Ave Matsin**, kes seekord annab ülevaate Myanmari kahe piirkonna kangakudujate traditsioone kajastavast raamatust saksa antropoloogi Jella Finki sulest, tõmmates paralleele ka Eesti käsitöötegemise traditsioonidega.

Kogu käesoleva numbri koostamine ja toimetamine leidis aset peasjalikult virtuaalselt. Ühest küljest on muidugi mugav, kui toimetuskogu koosoleku pärast ei pea igast Eesti otsast Viljandisse kokku sõitma ja kõigi asjaosaliste jaoks sobivat Viljandi-päeva klapitama. Teisalt aga on vahetul kohtumisel ja Vilma majas treppidest üles-alla käimisel omad võlud ja sageli ka üllatused, kui õnnestub möödaminnes korda ajada ka mõni muu asi või noppida maja pealt üles uus „ohver“, kellelt artiklit nõutama asuda. Siiski aga on meie püsiv ja väsimatu Lembe Lahtmaa suutnud kogu asja oma hoole ja korralikkusega ka distantilt enam-vähem joone peal hoida nii, et väikesete meeleheite momentidele vaatamata on uus number nüüd valmis ja otsib lugejatega kontakti.

Ja kui keegi tahab veel täpsemalt teada, kuidas distantseerumise kiuste siiski virtuaalselt koos saab olla, siis soovitan üles otsida Puuluubi laulu „Mama can do“ video. Emad oskavad tõepoolest igasuguseid asju, on seda osanud palju varasemaid põlvkondi. Mis need pärandtehnoloogia-uuringudki muud on kui püüd meie esivanemate tarkust mitte raisku lasta. Aeg, kus meil seda jälle hädasti tarvis läheb, võib olla lähemal kui me arvame – iseäranis, kui lugeda ja tõsiselt võtta Soome ökofilosoofi Pentti Linkola kirjutisi, mille tõlkimisele ja avaldamisele on viimasel ajal pühendunud meie ajakirja esimene peatoimetaja Priit-Kalev Parts.

Nüüd sai siia eessõnasse küll palju rohkem lugemis-, vaatamis- ja kuulamissoovitusi kui pelgalt Studia Vernacula teadusartiklite sisust leida võib. Arvan siiski, et see on asjakohane, sest eraldatuse ajal on kõige tähtsam leida võimalusi omavahel kokkusaamiseks, olgu või ainult mõtete kaudu.

Olgem koos!

Kadri Tüür

Studia Vernacula peatoimetaja